

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Вихід за рамки традиційного навчання й пошук найбільш ефективних шляхів і способів розвитку творчої особистості майбутнього вчителя музики можна вважати однією з головних завдань сучасної мистецької освіти. Формування особистості й розвиток творчих сил людини тісно пов'язані з ідеями гуманізму. Гуманізація вищої педагогічної освіти вимагає формування нової культури взаємовідносин зі студентами. В зв'язку із цим особливо яскраве звучання здобуває сьогодні проблема підготовки вчителя музики якісно нової формації – не вузького фахівця-предметника, а універсально освіченого педагога, що володіє широкою загальною й професійною культурою, багатим індивідуально-творчим потенціалом.

Ця проблема невід'ємна від завдань розробки й впровадження в освітній процес (як ВНЗ, так і школи) нових, індивідуально-орієнтованих технологій навчання, націлених на виявлення суб'єктивних особливостей студентів й створення умов для їхнього особистісного зросту. Загальновідомо, що існують різноманітні задатки, здібності людини, типи нервової системи. У кожної людини свій набір цих компонентів, що визначається генотипом, від якого залежать потенційні можливості індивідуальних досягнень у конкретній сфері діяльності чи професії.

Метою статті є розгляд педагогічних умов, що сприяють підвищенню ефективності диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики на основі особистісно орієнтованих технологій навчання. Підставами для їх опрацювання виступили: концепція особистісно орієнтованої освіти (Т. Гурова, Е. Зеер, С. Кульневич, В. Серіков, С.

Сисоєва та ін.); діяльнісний підхід до організації педагогічного процесу (Ю. Васьков, Т. Гришина, І. Котова, Є. Шиянов та ін.).

Двосторонній характер навчально-виховного процесу визначив важливість особистісно орієнтованих технологій, що в свою чергу дає перспективу створення таких умов, які сприяють орієнтації фахової підготовки майбутнього вчителя музики на його потребах й можливостях. Зазначимо, що аксиологізація музично-освітнього процесу необхідна для того, щоб відчутти значущість об'єктивних цінностей (у даному випадку цінностей хорового мистецтва) для подальшої професійної діяльності; вона допомагає визначити мотиваційно-споживчу сферу особистості. Переконаність у необхідності особистісного підходу в музично-педагогічному просторі заснована на аналізі сучасних соціокультурних процесів, а також наукових концепцій, присвячених ціннісному осмисленню буття людини [1; 2; 4; 6].

В основі теорії діяльнісного підходу закладені наступні ідеї:

- Л. Виготського про те, що особистість в активній формі повинна привласнювати історичний досвід людства, одним з найважливіших елементів якого є навички освоєння морально-естетичних цінностей;

- основи концепції поетапного формування розумових дій В. Генецинського, що характеризують процес одержання знань у результаті виконання студентом системи дій;

- формування особистісного взаємозв'язку припускає зміни в структурі особистості й саме в процесі діяльності вони пізнають сутність об'єктивних цінностей і здобувають досвід самовизначення стосовно них (О. Бондаревська, Б. Братусь, А. Малінковська та ін.)

Діяльність такого роду здійсненна лише в особливому середовищі, завдяки вільному обміну думками, ідеями, особистісному підключенні студента й педагога в навчально-виховну взаємодію. При визначенні педагогічних умов вище зазначених положень ми керувалися принципом єдності змістового й процесуального аспектів в утворенні оптимальних

рішень поставленої проблеми, а також знаннями об'єктивних і суб'єктивних закономірностей функціонування особистісної ситуації.

Виходячи із цього, нами були визначені педагогічні умови, що сприятимуть, на наш погляд, ефективному покращенню диригентсько-хорової підготовки студентів, а саме:

1) Організація діалогової взаємодії у навчально-виховному процесі. На нашу думку, стимулювання особистісного функціонування студента в ході навчання можливе лише в тому випадку, якщо він буде поставлений у позицію рівноправного суб'єкта даного процесу. Найповніший матеріал про діалогічне спілкування висвітлювали у своїх роботах такі вчені, як В. Біблер, А. Бодальов, В. Андреев, С. Бегідова, Дж. Дьюї, К. Роджерс та ін. У нашому дослідженні такою квінтесенцією є професійна диригентсько-хорова підготовка та процес її аналізу. Принцип діалогічної взаємодії, застосовуваний у ВНЗ, дозволяє відмовитися від традиційної дихотомії: педагог-студент, об'єднавшись на психологічному рівні, здійснюють освоєння диригентсько-хорового репертуару в співпереживанні, що є обов'язковою умовою творчого процесу, і на світоглядному рівні - в співтворчості. Запропонована нами організація діалогічної взаємодії на заняттях диригентсько-хорового циклу дозволить так побудувати спілкування з творами музично-хорового мистецтва, щоб надати можливість кожному студенту реалізувати свій творчий потенціал, пізнати своє внутрішнє "Я", тобто зумовити можливість для прояву особистісних якостей. Це складний спільний пошук змістів, образів, засобів. У цьому зв'язку в музично-педагогічному процесі виникне певний комунікативний ланцюг: композитор - хоровий твір - педагог - студент - співпереживання - співтворчість. І принцип діалогічної взаємодії, відкриваючи всі комунікаційні канали, забезпечить постійний стимул до самовдосконалення, дозволить інтегрувати процес особистісного розвитку студента, стимулювати прояв суб'єктивних якостей (оцінювання, осмислювання, рефлексію).

Готовність педагога до діалогічної взаємодії, на нашу думку, припускає, крім такого суб'єктивного досвіду, наявність системи вмінь, які полягають у наступному: високому ступені володіння предметами диригентсько-хорового циклу, методиками їх викладання; вмінні реалізовувати виховну функцію хорового мистецтва, виділяти аксиологічне ядро твору, сприяючи пробудженню внутрішніх спонукальних сил, потреби в переживанні прекрасного; майстерності виявити в музично-хоровому репертуарі зв'язок із сучасністю, для цього “спроєктувати”, “зблизити” епохи, явища для того, щоб історично проведені аналогії, порівняння викликали живе особистісне відношення студента. Цілком природно, що питання, винесені на обговорення на заняттях вище вказаних предметів, підбираються з урахуванням готовності студента, яку педагог повинен попередньо продіагностувати. Також діалогічна взаємодія припускає послідовне сходження до все більшої самостійності в ньому майбутнього вчителя музики, що забезпечить планування навчання як творчого процесу, незвідного до засвоєння готових правил і норм.

2) *Забезпечення індивідуально-психологічного комфорту студента на заняттях.* Цей принцип означає, що навчальний процес повинен бути організований і проведений так, щоб забезпечити мотивацію навчання й позитивне емоційне відношення до нього. Такий стан досягається шляхом зняття всіляких психологічних бар'єрів, створення безконфліктного середовища, в якому кожен почував би себе комфортно, обстановки, що виключає виникнення почуття страху за невдале слово або дію. В особистісній ситуації студент відчуває “емоційне благополуччя”, тому що воно забезпечує безумовне прийняття особистості людини у всій повноті його проявів [2, с. 116]. Ми вважаємо, що основною рушійною силою для створення вище вказаних умов є комплекс протиріч, з якими зустрічається майбутній вчитель музики при засвоєнні предметів диригентсько-хорового циклу, а саме:

- протиріччя між творчими здібностями особистості студента й вибором професії не за покликанням, низьким рівнем суб'єктивної спрямованості в оволодінні своєю фаховою діяльністю й високими суспільними вимогами до індивідууму педагога;

- протиріччя між обдарованістю кожного студента, його виявленням з точки зору особистісної й соціальної значущості та максимально можливим талантом педагога нового типу, що знаходить відображення у сучасній професіограмі вчителя;

- протиріччя між прагненням до самостійної роботи й дефіцитом чітких уявлень про це у педагога, системою педагогічної освіти в традиційних для ВНЗ формах та інтенсивно-новітніми моделями сучасної підготовки майбутнього вчителя музики.

Виходячи з цього, ми пропонуємо наступну модель створення педагогічних умов нейтралізації численних негативних психологічних факторів для майбутнього фахівця музики, що виникають під час опанування ним своєї діяльності: перевага включеного спостереження, опора на самоконтроль, самооцінку, самоаналіз, саморегуляцію самими студентами (рефлексивні здібності), диференційований творчий підхід до кожного з них; динамічний характер, відкритість і гнучкість змісту програм хорознавства, диригування, хорового класу та практикуму роботи з хором, їх поступове, наростаюче ускладнення; відсутність психологічного дискомфорту на індивідуальних, парних, групових заняттях з диригування при досягненнях чи невдачах студентів, настрої на позитивний емоційний тонус у роботі над складними хоровими творами, створення атмосфери повної творчої свободи, ініціативи; гарна методична оснащеність процесу диригентсько-хорової підготовки, наявність потрібної методичної, спеціальної, загальнонаукової літератури, фонохрестоматій, наочних посібників, методичних рекомендацій, розробок, різноманітного дидактичного матеріалу з предметів хорознавства, диригування, хорового класу та практикуму роботи з хором.

Впроваджуючи ці новації в процес диригентсько-хорової підготовки студентів, ми припускаємо, що вони повинні забезпечити розвиток творчої мотивації, стимулювати чітко виражений особистісний прояв у професійно-педагогічній діяльності, тим самим витісняючи індиферентні, егоїстичні, репродуктивні. Іншими словами, рівноправна взаємодія, прийняття, емпатійність і є та психологічна основа, що сприяє формуванню сфери відносин особистості й стане, у свою чергу, об'єктивною умовою для реалізації особистісної ситуації при засвоєнні предметів диригентсько-хорового циклу.

3) Диференційований підхід до активізації особистісних структур студента, їхньої кореляції в умовах подальшої професійної діяльності. Ми вважаємо, що аналіз хорового твору (музична герменевтика) - це альфа й омега професійної музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики. Для покращення вивчення репертуару на індивідуальних заняттях з диригування ми пропонуємо використовувати методи, спрямовані на активізацію інтелектуальної, емоційно-вольової структур особистості студента, які необхідні для формування свідомого відношення до нього. Отже, ми виокремлюємо складові особистісно орієнтованого навчання у диригентсько-хоровій підготовці й пропонуємо їх при опрацюванні хорових творів, а саме:

- самостійність при засвоєнні та аналізі тексту й контексту хорового твору на заняттях з диригування, опора на рефлексивні здібності (самооцінку, самоаналіз, самоконтроль, саморегуляцію тощо);

- індивідуалізація програми практичної діяльності студентів з різними рівнями диригентських знань та вмінь на основі пріоритетних цінностей особистості;

- диференційований взаємозв'язок між розумовою діяльністю й особистісними переживаннями майбутнього фахівця в сполученні з досвідом його творчої роботи на заняттях, їх єдність як основа формування особистості;

- впровадження операціональних новацій в систему диригентсько-хорової підготовки: участь студентів у розробці її цілей, змісту; спільне обговорення проекту ІНДЗ (індивідуальних навчально-дослідних завдань з хорознавства, диригування, практикуму роботи з хором тощо), захист творчих проєктів занять, його фрагмента, позакласного заходу тощо.

Виходячи з вище зазначеного, ми пропонуємо наступні методи:

1. Метод інтонаційно-виконавського аналізу. Він містить комплексний підхід до вивчення хорового твору, що спрямований на розкриття його ідейно-образного змісту, осягнення цілісної форми й на цій основі, створення студентом власного бачення певного, чіткого, виразного диригентського жесту.

2. Метод художніх асоціацій (художнього пізнання). Один із ефективних способів розвитку й формування пізнавальної сфери особистості студента. Особливість його, на нашу думку, полягає в тім, що міркування-діалог студента й педагога ведеться завдяки тому або іншому хоровому твору, де студент корелює свої вже сформовані професійні установки, рефлексує своє бачення життя, майбутню фахову діяльність тощо.

4) Художньо-творча самореалізація, самовдосконалення, саморозвиток студентів, які можливі лише за умови прояву ними особистісних функцій (самооцінювання, самоосмислювання, рефлексії тощо). Певна творча діяльність майбутнього фахівця при вивченні хорового репертуару на заняттях з диригування, що є внутрішньою умовою функціонування особистісної ситуації, на нашу думку, ймовірна при стимулюванні його індивідуальної поведінки. Ми пропонуємо метод проблемних творчих завдань (ПТЗ). ПТЗ - є видом позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проєктно-конструкторського характеру, що використовується в процесі вивчення програмного матеріалу предметів диригентсько-хорового циклу

й завершується разом зі складанням підсумкового іспиту чи заліку з даної навчальної дисципліни. Завдання виконуються в бесіді, дискусії й мають, як правило, форму “питання-відповідь” або діалогічну. Для того, щоб студенти змогли самостійно включитися в рішення ПТЗ необхідно, на нашу думку, підготувати їх, створивши певну базу суб’єктивного мислення, яка виявиться достатньою для сприйняття проблемних ситуацій. Тому, передусім, ми пропонуємо дати майбутнім фахівцям необхідний мінімум знань з аспектів хорového і диригентського виконавства. Надалі створити умови для усвідомленого застосування матеріалу попередніх лекцій-бесід за допомогою експрес-повідомлень, які готують самі студенти, що будуть представлені ними у вигляді самостійних розробок (відповідно до отриманих ними знань, умінь і суб’єктивних інтелектуальних можливостей) однієї з наступних послідовно викладених тем, паралельно опрацьовуючи проблемні питання.

Взаємозв’язок етапів застосування особистісної ситуації з видами проблемних творчих завдань в диригентсько-хоровій підготовці майбутнього вчителя музики представлений нами у вигляді таблиці:

Таблиця 1

Взаємозв’язок етапів застосування особистісної ситуації

Етапи застосування особистісної ситуації при рішенні проблемних творчих завдань	Види проблемних творчих завдань з дисциплін диригентсько-хорового циклу
Самооцінювання, самоаналіз	Оціночно-рефлексивні. Припускають висловлення індивідуальних суджень студента.
Осмилювання, вибір засобів інтерпретації, діалог, дискусія	Ціннісно-сміслові. Завдання на дозвіл суб’єктивного вирішення протиріч.
Рефлексія	Індивідуально-рефлексивні. Пов’язані з виробленням власної особистісної позиції, рефлексуванням “Я - образа”.

Проаналізувавши та аргументувавши вище викладені педагогічні умови, ми спробували практично довести, що на сьогодні стає очевидним важливість питання вдосконалення системи музично-педагогічної освіти й, зокрема, диригентсько-хорової підготовки студентів та застосування в ній

особистісного підходу, який, у значній мірі, визначає всю структуру праці викладача. Але, насамперед, первинною має бути досконала практична діяльність педагога-музиканта, його індивідуальний та творчий досвід. запропоновані нами педагогічні умови та методичні прийоми допоможуть створити сприятливе середовище для процесу підвищення ефективності фахової підготовки майбутнього вчителя музики, що приведе до зміни в їхній ціннісно-смісловій сфері, розвитку внутрішнього індивідуально-творчого потенціалу особистості. У руслі педагогічного пошуку предметом наступного вивчення можуть виступати такі проблеми, як розробка технологій формування особистісного ставлення до хорового репертуару в індивідуально-виконавських класах на різних етапах онтогенезу. Подальших наукових пошуків потребують питання, пов'язані зі всебічним вивченням особистісно орієнтованих технологій навчання з позицій аксіологічного підходу.

Література:

1. Коваленко І.Г. Методика формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Інна Григорівна Коваленко. – К.: НПУ ім. М.Драгоманова. – 2008. – 210с.
2. Кульневич С.В. Педагогика личности от концепций до технологии: учеб. пособ. / Сергей Владимирович Кульневич. – Ростов-на-Дону: “Учитель”, 2001. – 160с.
3. Курлянд З.Н. Особистість вчителя сучасної школи: навч. посіб. / Зінаїда Наумівна Курлянд. – Одеса: ПДПУ ім. К.Ушинського, 2001. - С. 32-38.
4. Лобейко Ю.А. Творческое развитие педагога в системе послевузовского образования / Юрий Александрович Лобейко. – М.: АПК и ПРО Минобразования РФ, 1999. – 152с.

5. Михаськова М.А. Особливості й проблеми музично-освітньої діяльності студентів музичних факультетів вищих закладів педагогічної освіти / Марина Анатоліївна Михаськова; упор. О.Ростовський. - Ніжин: НДПУ, 2004. - 185с. - (Проблеми педагогіки музичного мистецтва).

6. Сегеда Н.А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталя Анатоліївна Сегеда. - К.: НПУ ім. Драгоманова, 2002. - 209с.

7. Смирнова Т.А. Теоретичні і методичні засади диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: Дис. ... докт. пед. наук. - К., ІППО, 2004. - 506с.

8. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. / [зб. статей / під ред. О.І. Пометун, Л.В. Пироженко]. - К.: Вид-во А.С.К., 2003. - 192с.

У статті розглядаються педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики на основі особистісно орієнтованих технологій навчання.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, особистісно орієнтовані технології, індивідуалізація процесу навчання, творчий розвиток особистості.

В статье рассматриваются педагогические условия, способствующие повышению эффективности дирижерско--хоровой подготовки будущего учителя музыки на основе личносно ориентированных технологий обучения.

Ключевые слова: дирижерско-хоровая подготовка, личносно ориентированные технологии, индивидуализация процесса обучения, творческое развитие личности.

The pedagogical conditions, which contribute to raising the effectiveness of the conductor-choral training of the future teacher of music, on the basis of personal-centered techniques of studying are considered in this article.

Keywords: conductor-choral preparation, personal-centered teaching techniques, individualization of the process of teaching, person's creative development.